

Mikrotonaalse muusika pealinn Pärnu

22edo toimib põhimõtteliselt teisiti, kui enamik muusikuid on harjunud, ja avab tõesti uusi helimaailmu.

JOSEPH MONZO

Pärnu nüüdismuusika päevad 21. – 29. I Pärnus ja Tallinnas.

Mul oli õnn osaleda 21. kuni 29. jaanuarini Eesti Arnold Schönbergi Ühingu korraldatud Pärnu nüüdismuusika päevadel. See oli imeline mikrotonaalse muusika nädal: kuue pika päeva sisse mahtusid kuulamisõpe ja proovid, kogu laupäeva kestnud sümposion ning reedel ja laupäeval eri kavaga kontserdid. Lõpuks sidusime kaks kontserdikava kolmetunnise vaheajaga lõppkontserdi tarvis, mille andsime pühapäeval, 29. jaanuaril Tallinnas.

Lugejad, kes ei ole kursis sünonüümidega „mikrotonaalne“ ja „ksenharmooniline“, võivad selle mõiste kohta palju teada saada minu veebisaitidelt Tonalsoft Encyclopedia (<http://tonalsoft.com/enc>) ja Xenharmonic Wiki (<https://en.xen.wiki>, ka saksa, hispaania ja jaapani keeles), samuti mitme Facebooki-grupi aruteludest. Need terminid osutavad muusikalistele häälestussüsteemidele, kus on kasutusel teistsugused helikõrgused, mitte tuntud võrdtempereeritud 12helisüsteemi omad (lühendiks „12-et“ või sagedamini „12edo“ – *12 equal divisions of the octave* 'võrdselt 12 osaks jaotatud oktav', ee 12vjõ). 12edo on n-ö tavaline häälestus, mis on sisse ehitatud igasse standardsesse kitarri, klaverisse ja muusse klahvpilli ning see on ka enamiku orkestripuhkpillide aluseks.

Üks häälestus põhineb helisageduste naturaalarvulistel suhetel, mis annab väga meeldivaid harmooniaid ilma n-ö tuiklemiseta, mida temperereeritud häälestustes alati leidub. Seda nimetatakse puhtaks häälestuseks (*just intonation* ehk JI).

Tähtis on välja tuua, et 22edo ei kuulu puhaste häälestussüsteemide perekonda. Seega pakub see tegelikult kahte täistooni versiooni, samuti kahte erisugust pooltoonit, kahte erisugust väikest tertsi, kahte erisugust suurt tertsi ning sama kehtib kõigi nende pöördintervallide (sekstide ja septimite) kohta. Niisiis toimib 22edo põhimõtteliselt teisiti, kui enamik muusikuid on harjunud, ja see avab tõesti uusi helimaailmu.

Teised häälestused on temperereeritud, mis tähendab, et häälestus on eri määral reguleeritud, nii et nootidel võib olla mitu eri „tähendust“, mis esindavad eri suhtarve. Esimene temperatsioon oli lääne muusikas tuntud kui kesктоonhäälestus, sest JIs vajab diatoonilise helilaadi teine aste (s.t toonikast kõrgemal asuv heli) kahte erinevat täisarvude suhet, et olla põhiliste akordidega õigesti häälestatud. Kesктоonhäälestusega lahendati see probleem nõnda, et heli paigutati nende kahe keskele ja nii sai üks heli täita mõlema ülesannet.

Peaaegu kogu Euroopa muusika tavarepertuaar umbes 1600. aastast kuni 1900. aastani põhineb vähemalt osaliselt kesктоonhäälestusel. Eri edõdega (kõne all ei ole siin 12edo) on eksperimenteeritud juba 1500. aastatel: ka 19edo ja 31edõga, mis mõlemad (nagu ka 12edo) kuuluvad kesктоonhäälestuse perekonda. XX sajandi algul, kui mõned heliloojad hakkasid tundma, et 12edo võimalused on ammendunud, hakkasid paljud huvituma „veerandtoonide“ kasutamisest, mille puhul paigutatakse lihtsalt noot täpselt iga 12edo häälestuse noodi keskele. Umbes 1980. aastast hakkasid mõned heliloojad huvi tundma teiste edõde vastu. Interneti tulekuga 1995. aasta paiku oli huvilistel palju lihtsam suhelda ja sellest ajast on tuntud suurt huvi igasuguse mikrotonaalse muusika teooria ja praktika vastu. Klahvpillide ehituse tõttu on sageli tulnud mikrotonaalset häälestust piirata suurema terviku 12helilise alamhulgaga. Suure erandina võib kitarridel kasutada oktavi suuremaid jaotusi, mis on täielikud.

Joseph Monzo on USA mikrotonaalse muusika helilooja ja eri häälestussüsteemidele pühendunud teoreetik. Pildil esitab ta Lassi Kariga (kontrabassil) 27. I Pärnu keskraamatukogus oma teost „Soft Latin“.

Erakogu

Ühe häälestusena tekitas varakult huvi *22edo*, mille puhul jaotatakse oktav 22 võrdseks osaks. Seega on see mõnevõrra sarnane veerandtoonsüsteemiga, kuid annab palju paremad ligikaudsed väärtused mõne naturaalarvude suhte puhul, mis kõlab JI häälestuses nii hästi.

Kaks märkimisväärset varajast *22edo* pooldajat olid 1960ndatest 1990ndateni Californias tegutsenud Ivor Darreg, kes tõenäoliselt komponeeris selles häälestuses esimesed päris palad, ja Bostonis elav Paul Erlich, kes kirjutas 1998. aastal selle kohta märkimisväärse artikli. Kolm aastat järjest on Pärnu nüüdismuusika päevadel pühendatud *22edo* põhjalikule uurimisele.

Esimesed kuus päeva võõrustas meid Pärnu Koidula gümnaasium, kus toimusid meie hommikused kõrvatreeningu töötoad ning pärastlõunased ja õhtused proovid. Kaks viimast päeva Pärnus pidasime sümposiooni ja andsime kontserte moodsas Pärnu keskraamatukogus. Osalejaid oli Eestist ja välismaalt, näiteks mina ise San Diegost. Kontsertide mitmekesine kava sisaldas palasid *a cappella* koorile, koorile ja instrumentidele ning ainult instrumentidele, üks pala ka flöödile ja elektroonilistele helidele. Mitme teosega olid

peale minu esindatud Andrus Kallastu, Hans-Gunter Lock, Juhani Nuorvala Soomest ja Praveen Venkataramana USAst, ühe teosega Chase Jordan, Neil Thornock, Jakob Elkin, Hans Straub, Ralph Lewis, Allen Wu ja Juuso Salonen. Reedesel kontserdil Pärnus mängis trio Leonora Palu (flöödid), Gonzalo Muruaga (*22edo*-kitarr, Soome) ja Lassi Kari (kontrabass, Soome), mõnes palas olid kasutusel kõik kolm ja teised olid kas soolo- või duopalad.

Sümposioonil tegi Steven Weigl kõigepealt virtuaalse ettekande Indianast (USA), esitades kaalutlusi mõne tuntud *22edo*-laulu ümberhäälestamiseks *12edo*-süsteemi. Seejärel demonstreerisin mina oma mikrotonaalse muusika tarkvara Tonescape. Selle peamine omadus on häälestuse matemaatika modelleerimine ruumilise diagrammina, mida saab esitada eri geomeetriliste kujunditena ja reaajas pöörata. Timo Tuhkanen Soomest rääkis kitarride refreerimisest ehk oktavi ümberjaotamisest teistsugusteks intervallideks. Kolm trio esinejat pidasid igaüks ettekande *22edo* häälestuses mängimisest oma pillil: Leonora Palu flöödil, Gonzalo Muruaga kitarril ja Lassi Kari kontrabassil. Agustín Castilla-Ávila rõhutas oma loengus, et on nii visuaalkunstnik kui ka helilooja ja et talle meeldib saada inspiratsiooni värsketest ideedest, mis tekivad mikrotonaalsete häälestuste kasutamisel. Raamatukogu koridorides oli näitus tema visuaalteostest, mille teema oli peamiselt vaikuse kõla ja millest paljud olid loodud notatsioonitarkvaraga Sibelius.

28. jaanuari õhtu kontserdi kavas olid vokaalteosed ja need, kus oli kasutatud keelpillikvartetti. Minu meelest olid kõige silmapaistvamad Juhani Nuorvala teosed: vaatamata uutmoodi kõlavale häälestusele olid mõned tema vokaalteosed komponeeritud nii veenvalt XII sajandi stiilis, et töötubade ajal ühte lauldes naljatasin, et see mees on parim tundmatu keskaja *22edo*-helilooja! Nuorvala on tegelikult muidugi tuntud soome helilooja. Teine suurepärane teos oli Praveen Venkataramana „Väike serenaad“, üsna efektne teos kammerorkestrile. Kontserdi lõpetas veel üks Juhani Nuorvala teos: populaarse keskaegse teksti „L'homme armé“ ehk „Relvastatud mees“ kaasahaarav seade vokaal- ja instrumentaalansambli täiskoosseisule.

Pärnu nüüdismuusika päevade konverentsid on traditsiooniliselt lõppenud pühapäeva hommikul hotell Victoria Café Grandis ümarlauaga, kus visatakse õhku ideid, mida võiks teha järgmisel aastal. Seekord pakkisime aga pärast arutelu kõik autodesse ja sõitsime Tallinna, et anda veel üks kontsert.

Kokkuvõttes oli see suurepärase üritus: täielik sukeldumine *22ed'sse* aitas tublisti sellel uuel territooriumil orienteerumiseks kõrva, häält ja sõrmi treenida.

Tõlkinud **Maria Mölder**

Vaatamisi: 48